

**MOKSLINIS METODINIS CENTRAS
„SCIENTIA EDUCOLOGICA“**

**GAMTAMOKSLINIS UGDYMAS
BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE-2008**

*XIV nacionalinės mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys,
Utena, 2008 m. balandžio mėn. 25–26 d.*

**NATURAL SCIENCE EDUCATION
AT A GENERAL SCHOOL-2008**

*Proceedings of the Fourteenth National Scientific-Practical Conference,
Utena, 25–26 April, 2008*

2008

Konferencijos rengėjas / Organizer of conference

Visuomeninė organizacija mokslinis metodinis centras „Scientia Educologica“
/Scientific methodical center „Scientia Educologica“/

Organizacinis komitetas / Organizing Committee

Pirmininkas

Prof.dr. Vincentas Lamanuskas, MMC „Scientia Educologica“

Nariai

Renata Bilbokaitė, *Šiaulių universiteto Gamtamokslinio ugdymo tyrimų centras*
Ramunė Burškaitienė, *Šiaulių universiteto Gamtamokslinio ugdymo tyrimų centras*
Alvydas Gražys, *Utenos rajono savivaldybės administracijos Švietimo, sporto ir
turizmo skyrius*
Antanas Panavas, *Utenos kolegija*
Jonas Paukštė, *Utenos rajono savivaldybės administracijos Švietimo ir sporto skyrius*
Dr. Laima Railienė, *MMC „Scientia Educologica“*
Prof. habil. Dr. Elena Šapokienė, *Utenos tarpmokyklinis aplinkotyros klubas „Viola“*
Mgr. Margarita Vilkonienė, *MMC „Scientia Educologica“*
Dr. Rytis Vilkonis, *MMC „Scientia Educologica“*
Augustas Uktveris, *VšĮ Ekologinio švietimo centras, savaitraštis „Žalioji pasaulis“*
Minius Žiulys, *Utenos Adolfo Šapokos gimnazija*

Redakcinė kolegija /Editorial board

Prof. dr. Andris Broks, *Latvijos universitetas*
Prof. dr. Janis Gedrovics, *Rygos mokytojų rengimo ir švietimo vadybos akademija*
Prof. dr. Vincentas Lamanuskas, *Mokslinis metodinis centras „Scientia Educologica“*
Dr. Laima Railienė, *Mokslinis metodinis centras „Scientia Educologica“*
Dr. Rytis Vilkonis, *Mokslinis metodinis centras „Scientia Educologica“*

Konferencijos partneriai / Conference partners

Viešoji įstaiga „Ekologinio švietimo centras“ ir savaitraštis „Žalioji pasaulis“
Utenos rajono savivaldybės administracijos Švietimo ir sporto skyrius
Utenos Adolfo Šapokos gimnazija

Konferencijos rėmėjai / Conference sponsors

Leidybos įmonių grupė „Šviesa“ ir „Alma litera“
Leidykla *Lucilijus*

ISBN 978-9955-32-032-6 © Mokslinis metodinis centras „Scientia Educologica“, 2008
© Leidykla *Lucilijus*, 2008

*The authors of the reports are responsible for the scientific content and novelty of the
conference materials*

VAIKO TEISIŲ MOKYMO IR GAMTAMOKSLINIO UGDYMO INTEGRACIJA „LAISVOJO“ UGDYMO KONTEKSTE

Ramunė Burškaitienė

Šiaulių universitetas, Gamtamokslinio ugdymo tyrimų centras

Įvadas

Per pastarąjį šimtmetį visuomenės požiūris į vaikus iš esmės pasikeitė. Ilgą laiką buvo manoma, kad vaikai yra labai pažeidžiami ir todėl jiems visų pirma reikalinga ypatinga tėvų ir visuomenės apsauga. Tik visai neseniai vaikai tapo teisės subjektais ir įgijo teisių. Tokį besikeičiantį požiūrį į vaiką, kaip į asmenį, turintį prigimtines teises, ir valstybės pilietį, liudija daugybė įvairių dokumentų, taigi trumpai apie juos (Prokopčik, 2000).

Lietuva 1992 m. sausio 5 d. prisijungė prie 1959 m. Jungtinių Tautų Organizacijos *Vaiko teisių deklaracijos*, o 1989 m. prie *Vaiko teisių konvencijos* (VTK), kurią LR Seimas ratifikavo 1995 m. liepos 3 d. 1996 m. kovo 14 d. buvo priimtas *Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas*. Pastaraisiais metais tam tikrose vaiko teisių apsaugos srityse įvairiais šalies valdymo lygmenimis nuveikta tikrai nemažai, tačiau nepaisant to efektyvios vaiko teisių apsaugos sistemos kūrimas vis dar išlieka vienu iš svarbiausių mūsų šalies strateginių uždavinių (Sakalauskas, 2000). Ypatingas vaiko apsaugos būtinumas tarptautiniu mastu buvo numatytas jau 1924 m. Jungtinių Tautų *Ženevos vaiko teisių deklaracijoje*, 1959 m. lapkričio 20 d. Generalinės Asamblėjos priimtoje *Vaiko teisių deklaracijoje* ir pripažintas 1948 m. *Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje*, taip pat 1966 m. *Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte* (23 ir 24 straipsniai), *Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte* (10 straipsnis)¹ ir kt. Tačiau VTK pirmą kartą išsamiai apibrėžė vaiko teises bei įpareigojo valstybes nares jas gerbti bei užtikrinti. *Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadove* (2002), kuriame cituojamas *Pranešimų apie žmogaus teises rengimo vadovas* (1997), rašoma: „Konvencija vaikų teisėms suteikė savarankiškumą ne tam, kad priešpastatytų jas tėvų teisėms, o kad būtų įtrauktas naujas aspektas: užtikrinti, jog vaiko ateitis taptų pagrindine šeimos vertybe. Todėl pripažįstamas vaiko orumas ir individualybė, jo teisė būti savimi ir savaip vertinti tikrovę“² (Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas, 2002, p. 56).

Taigi VTK įpareigojo valstybes gerbti bei garantuoti visų vaikų teises ir vengti bet kokio diskriminavimo³. Prisijungusios prie VTK valstybės dalyvės, taip pat ir Lietuva, turi imtis visų reikiamų priemonių (teisinių, administracinių ir t. t.) tam, kad užtikrintų reikiamas sąlygas pripažintoms vaiko teisėms įgyvendinti. Vadinasi, imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų, turi būti atsižvelgiama į svarbiausią kriterijų – vaiko interesus. „Žmonija

¹ *Žmogaus teisės*. Tarptautinių dokumentų rinkinys. (1991). Vilnius.

² RL seimo ratifikuota VTK Lietuvoje galioja. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo, 11 straipsnyje nurodyta: „<...> jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas nei LR įstatymai ar kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos LR tarptautinės sutarties nuostatos“. Vadinasi, Lietuvoje galioja Konvencijos nuostatų, o ne nacionalinės teisės normų viršenybė (*Valstybės žinios*. 1999 07 09. Nr. 60-1948).

³ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog dauguma nurodytų LR įstatymų yra papildyti, pakoreguoti ir pan., todėl prieš cituojant būtina pasitikslinti jų pakeitimus vėlesnėse „Valstybės žiniuose“ arba pasinaudoti „Litlex“ duomenų baze.

³ Vengalė L., Grigolovičienė D. (2007). *Lygios galimybiės visiems*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras.

privalo duoti vaikui visa, ką ji turi geriausia“, – ši Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijos (1959 m.)¹ preambulėje minima nuostata šiandien tapo tarsi svarbiausiu, kertiniu akmeniu, ant kurio XX–XXI amžių sandūroje imta statyti vaiko teisių apsaugos sistema.

Tačiau įstatymus kuriančios suaugusiųjų visuomenės požiūris vis dar išlieka pragmatiškas. Suaugusieji remiasi nuostata, kad vaikų indėlis į visuomenės kūrimą organizaciniu, kultūriniu ir kitais požiūriais yra reikšmingas. Tačiau nemažai visuomenės interesų yra susijusių su vaikais paprastai ne tada, kai jie dar yra vaikai, o būtent tuomet, kai jie tampa „naująja karta“ (Prokopčik, 2000). Galvodami apie vaiko teises, paprastai manome, kad vaikus reikia saugoti ir kad jie turi teisę į apsaugą. Taigi kuomet pradedama svarstyti apie tai, kaip galima apsaugoti vaikus bei užtikrinti jų teises, gerinant bei tobulinant valstybės vidaus dokumentus, imamos analizuoti atitinkamos pirmiausia tėvų, po to mokytojų, socialinių darbuotojų, valdžios institucijų, švietimo įstaigų, organizacijų bei visos visuomenės pareigos.

Vaiko teisių pagrindas – pagarba kiekvieno vaiko orumui ir vertei. Taigi ne paslaptis, kad bene svarbiausias vaidmuo informavimo apie VTK principus bei vaiko teisių mokymą yra deleguojamas švietimui. Kiekvienos valstybės švietimo sistemos užtikrinamas įvairiapusis vaikų ugdymas iš dalies priklauso nuo lygių galimybių visiems vaikams sudarymo, garantuojant jų teisę į mokslą (VTK, 28 straipsnis) ir nuo to, kaip švietimas įkvepia ir motyvuoja kiekvieną vaiką. VTK 29 straipsnio 1 dalies a punkte nustatytas daug platesnis lavinimo vaidmuo, kuris apima daugiau nei vien vaiko protinį ugdymą, už kurį tradiciškai atsako mokyklos. Švietimas taip pat turėtų apimti vaikų talentų ugdymą, įskaitant vaikų kūrybinius, scenos meno, amatų, sportinius gebėjimus bei profesinius įgūdžius; fizinius sugebėjimus, apimančius pagrindinių judesių koordinaciją ir fizinę veiklą, tokią kaip plaukimas, gimnastika, mokėjimas važiuoti dviračiu ir valdyti kamuolį; bei vaikų asmenybės ugdymą. Tai nelengva užduotis mokykloms ir pedagogams. Pavyzdžiui, kaip mokyti vaikus gerumo ir kilnumo, rašyti, skaityti ir skaičiuoti kartu integruojant vaiko teisių ar apskritai žmogaus teisių mokymą?

Konvencijos integravimas į mokymo programas reiškia, kad teisių ugdymas yra ne vienkartinis informavimas, kaip nurodoma 42 straipsnyje², o nuolatinis procesas, kuris susijęs ir su būsimois vaikų kartomis bei jų vertybinių nuostatų kokybe. Kadangi lavinimas neapsiriboja tik mokyklų programomis, Jungtinių Tautų Komitetas, konkrečiai Portugalijai, pasiūlė: „Komitetas, atsižvelgdamas į paskelbtą Jungtinių Tautų žmogaus teisių ugdymo dešimtmetį, šiai valstybei Konvencijos dalyvei siūlo pradėti vaikų ir suaugusiųjų nuolatinio informavimo apie Konvenciją kampaniją“ (Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas, 2002, p. 302).

Šio tyrimo **tikslas** – vaiko teisių mokymo (VTM) ir gamtamokslinio ugdymo (GU) turinio analizės pagrindu atskleisti šių sričių integracijos galimybes „laisvojo“ ugdymo aspektu.

¹ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog dauguma nurodytų LR įstatymų yra papildyti, pakoreguoti ir pan., todėl prieš cituojant būtina patikslinti jų pakeitimus vėlesnėse „Valstybės žiniuose“ arba pasinaudoti „Litlex“ duomenų baze.

² Jeigu Konvencijos tekstas nebus plačiai skelbiamas, įvairios iniciatyvos, kurias turi priimti valstybės Konvencijos dalyvės vykdydamos savo įsipareigojimus pagal Konvenciją, bus nepakankamai pagrįstos, kaip nurodoma Konvencijos 42 straipsnyje. Informavimas apie Konvenciją taip pat stiprina vaikų, kaip savo teisių kasdieniame gyvenime propaguotojų ir gynėjų, vaidmenį (International Human Rights Instruments, 2001, p. 5).

Tyrimo uždaviniai:

- GU bendrųjų programų analizės pagrindu atskleisti GU dalykų turinio tematikos ir vaiko teisių mokymo integravimo galimybių aspektus.
- Apibūdinti GU ir VTM metodus, priemones, metodikas, lemiančias šių sričių integracinius ryšius „laisvojo“ ugdymo aspektu.

Tyrimo metodika: LR švietimą ir vaikų teisių apsaugą reglamentuojančių dokumentų ir mokslinės informacijos šaltinių analizė, lyginamoji analizė, sisteminė ir *kontent* analizė.

Tyrimo rezultatai

VTM programa: tarptautinė patirtis

Kaip teigiama *Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadove* (2002), *mokymo programa* – ne vienintelis būdas perteikti vertybes mokykloje besimokantiems mokiniams. Jos tikslas – ne vien tik mokyti vaikus žmogaus teisių ar suteikti tam tikrų specifinių žinių. Tarptautinėse sutartyse dėl žmogaus teisių numatyta „ugdyti pagarbą žmogaus teisėms“. Minėtos programos aspektai netiesiogiai atsispindi moksleivių ir mokytojų bendravime ir bendradarbiavime. Vaikų negalima išmokyti pagarbos žmogaus teisėms, jeigu mokyklos bendruomenė elgiasi priešingai. Todėl mokyklų administravimo sistemos, elgesio kodeksai ir mokymo metodai taip pat turėtų remtis VTK principais. Į vaikų nuomonę ir elgesį reikėtų atsižvelgti ne tik klasėje, bet ir už jos ribų. Mokyklos atmosfera – tai visų mokyklos bendruomenės narių bendrų veiksmų, nors nebūtinai sąmoningas politikos rezultatas. Kadangi atmosfera yra neapčiuopiamas dalykas, iš pradžių būna sunku suprasti, kaip ji kuriama, tačiau vienareikšmiškai ši „darini“ formuoja bendradarbiavimas, kuris sujungia mokyklos socialinę aplinką bei tarpasmeninius visos bendruomenės santykius. Mokyklos vadovai, mokytojai, mokiniai, tėvai ir didesnė bendruomenės narių dalis yra šio darbo partneriai. Egzistuoja įvairūs šio „darinio“ skatinimo būdai, kurie kyla iš tam tikrų principinių metmenų. Tačiau pagrindiniai šiuos metmenis sudarantys elementai turėtų būti žmogaus teisės ir, žinoma, pareigos. Pagaliau kiekviena bendrojo lavinimo mokykla privalo turėti savo principus formuojantį dokumentą, kuris būtų paremtas žmogaus teisėmis ir pareigomis grindžiamomis principinėmis nuostatomis. Visai realu formuojant mokyklos nuostatus atsižvelgti į žmogaus teisėmis ir pareigomis grįstą politiką, kuri yra žmonijos daugumos bendrų vertybių koncentratas (Kaningemas, 2005). Kaip pavyzdį verta paminėti vieną iš plačiai ir sėkmingai bendrojo lavinimo mokyklose naudojamų programų, kurią parengė du Bruklino (Masačiusetas) mokytojai, tai – „Žvilgsnis į istoriją ir mus pačius“ (*Facing History and Ourselves* – FHO). Margo Strom (*Margot Strom*) ir Bilis Parsonas (*Bill Parsons*), mokydami II Pasaulinio karo ir masinio naikinimo istorijos, suprato, kad nepajėgia atsakyti į mokinių klausimus, kaip ir kodėl civilizuotame pasaulyje XX a. įvyko planingos milijonų nekaltų žmonių žudynės. Jie kartu pradėjo rengti kursą ir rinkti mokomąją medžiagą, kuri dabar yra pavyzdinė mokomoji programa, naudojama per 350 mokyklų visose Jungtinėse Valstijose. „Žvilgsnio...“ programos pagrindas – aiškinti istorinius įvykius kaip atskirų žmonių sprendimo rezultatą, o ne kaip kažką neišvengiamą. Mokiniais reikia padėti analizuoti jų pačių suvokimą ir prietarus apie žmones, jų aplinką, kultūrinę identitetą ir dar daugelį kitų svarbių dalykų, prieš supažindinant juos su *aukos*, *persekiojimo*, *stereotipų kūrimo*, *atpirkimo ožio*, *pašalinio stebėtojo*, *paklusnumo* ir kt. sąvokomis. „Žvilgsnio...“ mokymo programa įtraukia mokinius į tokių moralinių dilemų, su kuriomis vienu ar kitu istoriniu laikotarpiu susidūrė tokie pat kaip ir jie, sprendimą. Dar įdomu ir tai, kad atskirose mokyklose ši programa dėstoma skirtingose klasėse per įvairias pamokas. „Žvilgsnio...“

fondas nustatė, kad JAV ši programa dažniausiai taikoma aštuntoje ir devintoje klasėse visuomenės mokslų disciplinose, taigi, galima sakyti, kad į LR bendrojo lavinimo programų turinį įtrauktas *Pilietinės visuomenės pagrindų* mokomasis dalykas turėtų atspindėti bent dalį šioje ar panašiose programose išdėstytų probleminių temų, nes jos aktualios ne tik JAV, bet ir Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje besimokantiems mokiniams (Dai, 2005).

Analizuojant tarptautinę vaikų teisių mokymo patirtį matyti, kad tik nedaugelyje pasaulio valstybių bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai nuosekliai ir sistemingai mokomi žmogaus teisių integruojant jų turinį į bendrojo lavinimo mokyklos mokomąsias programas (Letukienė, Deveikis, 1995). Lietuva taip pat šioje srityje dar atsilieka. Nors kalbėti žmogaus teisių temomis šiandien labai populiariu, tačiau kalbos dažnai taip ir lieka tik kalbomis. Problema ta, jog ne tik dažnas mokinys, bet ir mokytojas neretai nežino, kokias teises gimdamas įgyja žmogus.

VTM ir GU integracinių ryšių sąsajos

Bendrojo lavinimo mokyklos tikslas – išugdyti asmenį, pajėgų savarankiškai bei kartu su kitais spręsti savo ir visuomenės problemas, pozityviai keisti Lietuvos tikrovę, kūrybingai atsakyti į šiuolaikinio pasaulio iššūkius, gebantį įprasminti savo gyvenimą prieštaringoje dabarties tikrovėje (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos, I–X klasės, 1997). Šio tikslo siekiama vedant vaiką per visas ugdymo sritis.

Vieni teoretikai tvirtina, kad mokykla privalo skatinti konkuravimą, nes skatinant konkurenciją susiformuoja tie įgūdžiai, kurių reikia gyvenant ir veikiant konkurencinėje visuomenėje. Kiti tvirtina, kad konkurencija esanti pražūtinga ir mokykla privalo užkirsti kelią konkurencijos apraiškoms. Šis teiginys grindžiamas tuo, jog bendradarbiaujant pasiekiami daug geresnių rezultatų nei konkuruojant (Poviliūnas, 2000). Tačiau Lietuvoje neretai nesusitariama net dėl to, ko turėtų būti mokoma formaliose mokymo institucijose, kad būtų užtikrintos vaiko teisės į kokybišką bendrąjį išsilavinimą. Teigiama, kad mokyklos turi būti apsaugotos nuo politinės ar religinės propagandos. Tačiau kitaip manantys kelia klausimą, ar taip elgiantis mokyklos netaps nuo socialinių konfliktų saugomais „rezervatais“, nesudarančiais tinkamų sąlygų veiksmingai socializacijai. Vienas šios problemos sprendimo būdų – tai galimybių ieškojimas, kad būtų galima pakeisti santykius į tokius, kokie atsiranda savo mokyklos bendruomenės funkcionavimą vertinant „laisvojo“ ugdymo požiūriu. Mokyklos veiklos tobulinimas – procesas be pabaigos, tačiau jo pradžia labai aiški – tai žmogaus teisių požiūrio diegimas į mokyklos bendruomenės funkcionavimo procesus.

Bendrosios pradinio ir pagrindinio ugdymo programos nusako 6/7–10/11 metų ir 10/11–16/17 metų moksleivių ugdymo(si) tikslus ir uždavinius, didaktines nuostatas bei turinį, t.y. tai, ko ir kaip turėtų mokytis moksleiviai, kad įgytų tolesniam mokymuisi, gyvenimui, profesinei veiklai būtinų vertybinių nuostatų, gebėjimų, žinių ir supratimo. Giminingi mokomieji dalykai programose jungiami į **ugdymo sritis**. Pradinio ir pagrindinio ugdymo programose yra išskirtos šios ugdymo sritys:

Bendrosios pradinio ir pagrindinio ugdymo programų sritys ir giminingi mokomieji dalykai¹

Ugdymo sritis	Giminingi mokomieji dalykai				
<i>Kalbos</i>	gimtosios kalbos		lietuvių valstybinė kalba	užsienio kalbos	
<i>Matematika</i>					
<i>Gamtamokslinis ugdymas</i>	pasaulio pažinimas	gamtos tyrimai	gyvoji gamta	medžiagos ir jų kitimai	fiziniai reiškiniai
<i>Dorinis ugdymas</i>	pasaulio pažinimas		etika		tikyba
<i>Socialinis ugdymas</i>	pasaulio pažinimas	istorija	geografija	pilietinės visuomenės pagrindai	
<i>Informacinės technologijos</i>	tik pagrindinio ugdymo programose				
<i>Technologijos</i>	tekstilė	mityba	konstrukcinės medžiagos		elektronika
<i>Meninis ugdymas</i>	dailė	muzika		teatras	šokis
Kūno kultūra					

Išskiriant šias ugdymo sritis buvo atsižvelgta į Lietuvos mokyklos tradicijas ir tarptautinę patirtį. Kai kurias ugdymo sritis sudaro keli giminingi mokomieji dalykai, o kai kurias tik vienas. Grupuojant dalykus į sritis galima: 1) labiau orientuotis į moksleivių kompetencijos ugdymą; 2) suderinti ir integruoti ugdymo turinį; 3) remtis moksleivių mokymosi, o ne mokslo logika; 4) atsižvelgti į moksleivių poreikius ir galias; 5) išvengti pasikartojimo ir didelių mokymosi krūvių; 6) sėkmingiau integruoti ugdymo turinyje aktualias šiuolaikinio gyvenimo temas: sveikos gyvensenos nuostatų, gyvenimo įgūdžių, pilietiškumo, verslumo ugdymo, mokymosi mokyti, darnaus vystimosi idėjas, vaiko teisių mokymo programas ir kt.

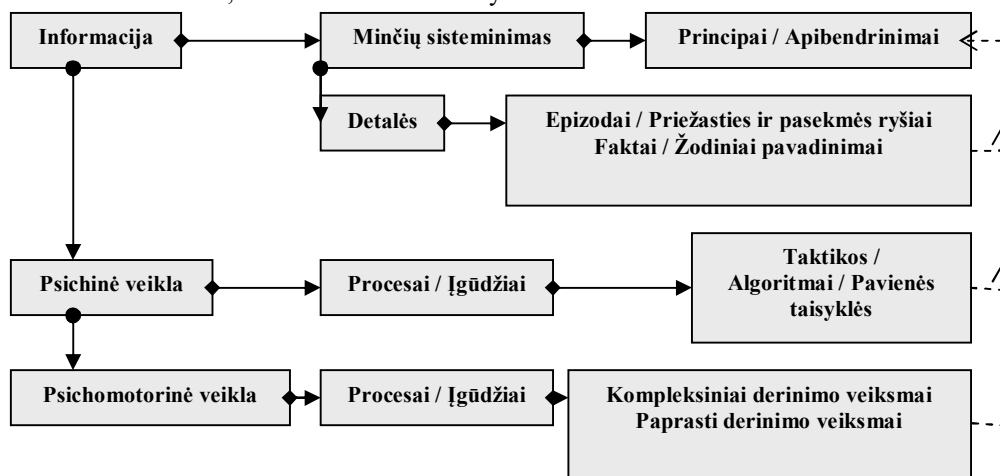
Ugdymo turinio grupavimas į sritis padėtų palaipsniui atsisakyti nelanksčios dalykinės sistemos, pamatyti ugdymo turinio sąsajas ir visumą, skatintų mokytojus bendradarbiauti, taikyti mokykloje šiuolaikinius mokymo(si) metodus ir kurti mokymą(si) skatinančią aplinką (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003). Tačiau, pasak M. Vilkonienės, turint galvoje Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose numatomų ugdyti gebėjimų gausumą bei įvairovę, tenka pripažinti, kad išsilavinimo standartų reikalavimus įgyvendinti yra gana sudėtinga. Taip pat labai svarbu pripažinti, kad kelių dalykų integravimas į vientisą mokymo(si) procesą yra sudėtingas uždavinys, keliamas mokytojui, kuris neretai neturi tinkamai paruoštų priemonių integracijos procesams įgyvendinti. Be to, M. Vilkonienės (2006) teigimu, šis procesas kur kas sudėtingesnis už tradicinį mokymo būdą.

Žmogaus teisių mokymas yra sudedamoji demokratiškumo, pilietiškumo ugdymo dalis. O ko išmokstama mokykloje? Pasak A. Poviliūno (2000), tų dalykų, kurių specialiai ten

¹ Galimybę šioje ir kitose lentelėse nurodytuose (paryškinti) mokomuosiuose dalykuose į tam tikras temas integruoti vaiko teisių mokymo aspektus sąlygoja subjektyvios sąlygos, kaip mokytojo motyvacija, dalykinė kompetencija, mokinių amžius, gebėjimai, materialinė bazė ir pan.

mokoma – skaityti, skaičiuoti, rašyti, piešti, dainuoti ir t. t. Tačiau ar vien tik tų dalykų, kurių specialiai mokoma(si)? Manau, tikrai ne. Mokykla yra vienas iš vaiko socializacijos institutų, kaupiančių bei multiplikuojančių vaikams svarbią patirtį. Tačiau mokykloje išmokstama ir tų dalykų, kurių niekas sąmoningai nemoko ir kurie nėra tiesiogiai susiję su formalioju mokymu. Tačiau svarbiausia yra tai, kad mokykloje egzistuoja dvi skirtingos mokymo programos: viena jų yra oficiali, patvirtinta, aprobuota, o kita – neoficiali. Tačiau, akivaizdu, kad tiek viena, tiek ir kita tiesiogiai daro įtaką vaiko vertybinių nuostatų formavimui(si). Švietimo sociologijos sąvoka „*paslėpta ugdymo programa*“ apibūdina visa tai, ko išmokstama mokykloje greta oficialios ugdymo programos. Visos švietimo įstaigos turi oficialias programas, taip pat įvairius dokumentus, kurie reglamentuoja mokymą bei mokymąsi. Socialinių, gamtos mokslų ir kitų dalykų žinios bei jų perteikimas yra tam tikru būdu susisteminti ir šios sistemos pagrindas – pedagoginės, psichologinės žinios, kurios racionalizuoja mokymą bei mokymąsi. Tačiau šalia šios oficialios ugdymo programos yra vertybių, nuostatų, principų, kuriuos visai to nenujausdamas mokytojas perteikia savo mokiniam. Taigi iškyla klausimas – ko moko mokytojas? Taip pat – kas yra žinios? Daugelis mano, kad svarbiausias mokymo / lavinimo tikslas yra tai, kad mokiniai įgytų žinių, šis suvokimas veikia tariau nei realus, nes vienos nuomonės nėra. Pagal Naująją ugdymo tikslų taksonomiją, žinių sritys galėtų būti skirstomos į tris komponentus (1 paveikslas). Dar vienas svarbus veiksnys, lemiantis integracijos procesą – žinių perteikimas. Išskiriame pagrindinius formalioje institucijoje naudojamus žinių perteikimo būdus:

1. *Mėgdžiojimas* – taip išmokstama susitapatinti su naujais socialiniais vaidmenimis.
2. *Pasakojimas* – tas, kuris žino (mokytojas), pasakoja tam, kuris nežino (mokiniui). Mokinys klausosi, stengiasi įsiminti tam, kad tam tikru momentu galėtų atkurti, tai ką įsiminė, tam, kad mokytojas galėtų nuspręsti, ar jis perėmė / įsisavino tam tikras žinias.
3. *Dialogas* – ankstesnieji metodai grindžiami aukštesnio ir žemesnio santykiais, o šis remiasi dialogo partnerių lygybe. Kiekvienas tam tikru momentu gali būti mokytojas ir mokinys. Vadovaujамasi prielaida, kad visi turi kažkiek žinių, o svarbiausia, kad visiems reikia mokytis.

1 pav. Žinių sistemą sudarantys komponentai (pagal R. J. Marzaną, 2005)

Integruojant, diferencijuojant ugdymo procesą vadovujамasi įvairiais kriterijais (temų problemiško integralumu, taikomų metodų veiksmumu, darbo grupių sudarymo

principais ir pan.), tačiau siekiant argumentuotai pagrįsti vienokius ar kitokius pasirinkimus neretai pabrėžiama, jog grupės ir gvildenami probleminiai klausimai turi būti „vienalyčiai“, nes tik tokiu atveju mokymo(si) veiksmingumą bus įmanoma visapusiškai suderinti bei įgyvendinti. Pagrindiniai argumentai už vienalytes grupes paprastai pabrėžia socialinius rezultatus: kitų supratimą ir pagarbą kitoniškumui (Poviliūnas, 1998).

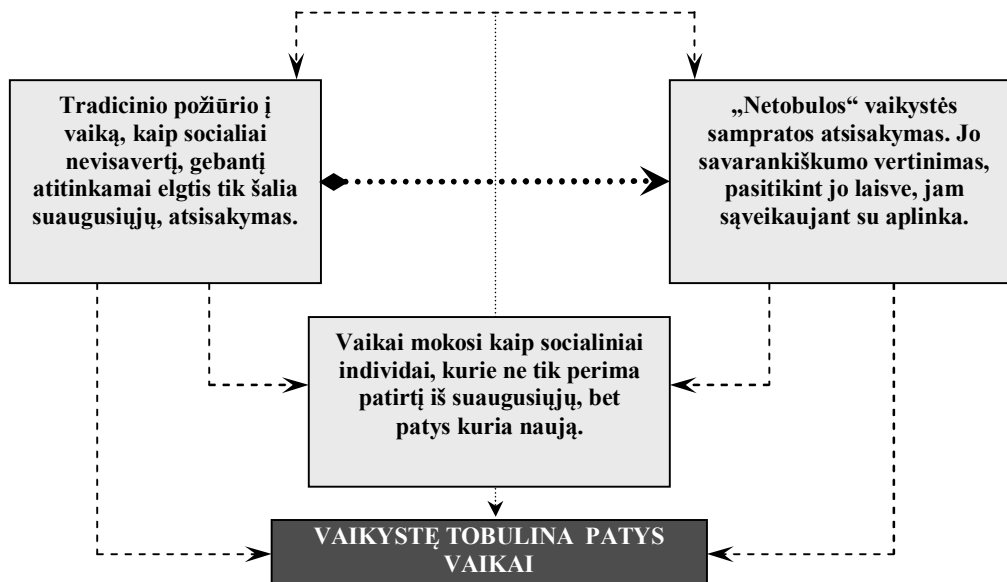
Pasak D. Bigelienės, S. Vingelienės, E. Uginčienės (2003), teigiamas mokinių nuostatas skatina įvairi veikla, siejanti mokomąjį dalyką su aplinkiniu pasauliu, susijusi su mąstymo, argumentavimo, savarankiško darbo ir praktinių gebėjimų ugdymu, mokinių skatinių reikšti savo nuomonę, taip pat dėmesio mokiniui parodymu, mokinio savęs įsivertinimu bei mokinių darbo diferencijavimu. Tačiau mokytojo kompetencija, jo dalykinės žinios yra labiausiai mokinių gebėjimams, nuostatomis bei žinioms, turintis įtakos veiksnys. Taigi galima teigti, kad reprodukciskai dirbantis mokytojas sieks kuo išsamesnio žinių atgaminimo, o interpretaciškai (integruodamas vaiko teisių mokymo ar kitas integruojamąsias programas, su konkrečiomis tam tikro dalyko, o tiksliau su GU turinyje išdėstytomis temomis) – kuo kritiškesnio mąstymo. Vertėtų nepamiršti, kad abu šie tipai, kaip atskiri mokymo stiliaus komponentai, yra tik teorinės veiklos produktai ir empirinėje tikrovėje grynais pavidalais retai aptinkami arba išvis neegzistuoja. Atlikus mokslinės informacijos šaltinių analizę išryškėjo, jog aiškiai apibrėžti, kuris iš šių tipų priimtinesnis, yra gana sudėtingas, atskirų tyrimų reikalaujantis klausimas. Taigi konkretus tam tikro proceso modeliavimas / organizavimas priklausys nuo konkretaus mokytojo vertybių ir ideologinių nuostatų, taip pat nuo vyraujančių švietimo madų bei vertinančiojo santykio su jomis. Tačiau keletą reprodukuojančio ir interpretuojančio mokytojo „idealaus“ tipo skirtumų vis dėl to galima įvardinti.

2 lentelė

„Idealaus“ mokytojo tipo skirtumų teorinis vertinimas (pagal, A. Povilūną, 2000)

Kriterijus	Interpretuojantis / integruojantis mokymo turinį mokytojas	Reprodukuojantis mokymo turinį mokytojas
<i>Žinių samprata</i>	Žinios – mokinio gebėjimas nuosekliai mąstyti ir organizuotai veikti skirtingomis (mokymo(si), socialinės aplinkos ir pan.) sąlygomis.	Žinios egzistuoja oficialiais mokomo dalyko turinyje išdėstytais faktais bei faktine medžiaga. Vertinamos vertinant mokomo dalyko turinio išmokimo lygį.
<i>Vertinimo kriterijai</i>	Vertinamas mokinių ryžtas interpretuoti, aiškinti tikrovę. Nustatant vertinimo kriterijus, ir mokinyms, ir mokytojas vienodai svarbūs mokymo(si) proceso dalyviai.	Mokinio žinios vertinamos pagal tai, kiek jos atitinka mokomo dalyko kriterijus.
<i>Mokymo užduotis</i>	Svarbi mokytojo užduotis – inicijuoti su mokiniais dialogą, kurio metu bendradarbiaujantys gali keistis informacija.	Mokytojo užduotis mokant – tai mokinio išmokimo vertinimas. Kontrolė – pagal iš anksto nustatytus vertinimo kriterijus atliekama žinių ir žinojimo korekcija. Mokytojo objektyvumu neabejojama.
<i>Požiūris į mokinį</i>	Mokinys iš anksto turi sisteminių bei tinkamų žinių, idėjų, tik galbūt ne visada geba jas teisingai pateikti, todėl jį reikia skatinti, išklausti, padėti, kai jam to tikrai reikia.	Mokinys yra nesusiformavęs. Savarankiškas žinių siekimas yra perdėm sudėtingas uždavinys. Mokinys dar nėra subrendęs, kad galėtų kritiškai pasirinkti pažiūras.

Siekiant tiksliau paaiškinti bei apibūdinti reprodukuojančio ir interpretuojančio mokytojo „idealaus“ tipo skirtumus, būtina įvesti „laisvojo“ ugdymo kontekstą, kuris, kaip žinoma įprasmina vaikų ir suaugusiųjų edukacinę sąveiką. A. Juodaitytės (2004) teigimu, „laisvasis“ ugdymas išlaisvina vaiką nuo suaugusiųjų priklausomybės ir sudaro palankias sąlygas suaugusiųjų išitikinimui, įpročių, prioritetų keitimuisi, keičiant bendrojo ugdymo kryptį: ugdymą, „einantį nuo pedagogo“, į ugdymą „einantį nuo vaiko“ (2 paveikslas). Kaip teigiama „Vaiko teisių programavimo“ dokumente (2002), kiekvienas turi teisę įnešti savo indėlį į ugdymo procesą, vaikas – taip pat. Taigi teisėmis grįstas požiūris priešpastomas poreikiais grįstam požiūriui, tačiau tiek vienas, tiek ir kitas požiūriai iš esmės yra grindžiami pagalba žmogui, o skirtumas yra tik esminėse prielaidose. Daugybė teisių išsivystė iš poreikių, tačiau teisėmis pagrįstą požiūrį papildė teisinė ir moralinė pareiga bei atsakomybė.

2 pav. „Laisvojo“ ir tradicinio ugdymo idėjų sankirtos (pagal A. Juodaitytę, 2004)

Taigi galima teigti, kad vaiko teisių mokymo integracija į GU dalykų turinį, gali turėti visokeriopos naudos ne tik vaikui, bet taip pat ir jį mokančiam mokytojui, nes dirbdamas šalia vaiko, o, tiksliau, kartu su juo, mokytojas tampa ne vien tik informacijos teikėju, bet ir konsultantu, situacijų projektuotoju, pagalbininku, irtuo pačiu metu gauna tiesioginį grįžtamąjį ryšį, kuris yra viena svarbiausių sąlygų integruojant / modeliuojant ugdymo turinį, žinių, įgūdžių, vertybinių nuostatų įsisavinimo eiliškumą, taip visų šių procesų kontrolę.

Žmogaus, vaiko teisių mokymo(si) pagrindai bendrojo lavinimo mokykloje

Vadovaujantis Europos Tarybos požiūriu į žmogaus, vaiko teisių mokymą(si) bendrojo lavinimo mokykloje, išskiriami du mokymo(si) variantai:

- Žmogaus, vaiko teisių mokymo(si) integravimas į dėstomus dalykus.
- Žmogaus, vaiko teisių mokymo(si) specializuota (*pilietinės visuomenės pagrindai*) programa kaip savarankiška disciplina.

Pasak R. Buloto (2003), jei mokykla vadovaujasi pirmuoju variantu, žmogaus, vaiko teisės yra įtraukiamos į mokymo programas bei dalykus. Pirmojo varianto privalumas: aiškiai išskiriama, jog žmogaus teisės yra daugelio dalykų vertinimo matas, žmogaus teisių kriterijus gali būti taikomas visur, kur sprendžiami etiniai žmonių, piliečių ir valstybių tarpusavio santykių klausimai. Kiekvienos pamokos metu mokytojas suteikia mokiniui tam tikrų žinių, formuoja vertybines nuostatas bei praktinius įgūdžius. Taigi siekiant išugdyti vaiką, kuris gebėtų prisiimti atsakomybę už savo elgesį, būtina visais įmanomais būdais skatinti pastebėti problemas bei aktyviai jas spręsti. N. Letukienės, L. Deveikio (1995) teigimu, žmogaus, vaiko teisių mokymą išvysti atskiro dalyko pavidalu vargu ar galime tikėtis, žinant bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų keliamus uždavinius ne tik mokiniui, bet ir mokytojui. Dėl to vaiko teisių mokymą protinga būtų integruoti į jau egzistuojančias disciplinas, be to, būtina į šį procesą įtraukti ir tėvus (Belembaogo ir kt., 2002).

Vaiko teisių mokymas(is) žaidimais

Žaidimas – natūrali vaiko veikla, kuri užima svarbią vietą vaiko gyvenime. Žaisdamas vaikas išmoksta atsipalaiduoti, patiria naujų emocijų, mokosi vaidmenų bei konfliktų sprendimo būdų, o svarbiausia, pamiršta įtampą ir baimę. Žaidimais mokytojas gali sukurti palankią atmosferą, kuri būtina norint pradėti gvildinti su vaiko teisėmis ir pareigomis susijusias temas, nes kai kurias temas reikia aiškinti labai atsargiai, pvz. teisę priešintis seksualinei prievartai ar vaikų prostitucijai. Vaikams visų pirma reikia suvokti teisių ir pareigų turinį, nes tik tuomet jie gebės pasipriešinti netinkamam elgesiui, nukreiptam prieš juos. Mokant vaikus vaiko teisių, svarbiausia ugdyti pagarbą žmogui, jo orumui ir įvairovei, kaip pagrindą formuojant bendražmogiškąsias vertybes.

Pagal J. Strutinskaitę (2000), vaiko teises galima sugrupuoti į 4 dalis: išlikimo teises, raidos, augimo teises, globos, saugumo teises ir dalyvavimo teises. Taip pat su mokiniais būtina aptarti „vaiko“ sąvokos reikšmę (ką mes laikome vaiku, kodėl vaikui skiriamas ypatingas dėmesys, kas yra vaikų lygiateisiškumas ir pan.). 3–5 lentelėse pateikiamos temos, galinčios išryškinti žmogaus, vaiko teisių problematiką integruvus jas į GU dalykų turinį.

3 lentelė

Gamta ir žmogus (V klasė)

TEMŲ PAVADINIMAI Iš šių temų sudaryta bendrojo lavinimo mokyklos „Gamta ir žmogus“ programa	TEMOS, GALINČIOS IŠRYŠKINTI ŽMOGAUS, VAIKO TEISIŲ PROBLEMATIKĄ	VTK straipsniai
Poilsis	Poilsis ir veiklos pobūdis, bendradarbiavimas (šeimos nariai, draugai, kaimynai, augintiniai). Aktyvus, pasyvus poilsis.	27 / 31
Mes augame	Teisė gyventi ir bręsti (sveika gyvensena, augimas, brendimas). Vaiko ir suaugusiojo skirtybės, sugebėjimai.	5 / 6 / 24 / 25
Tėvai ir vaikai	Gimimas. Atsakomybė (tėvų už vaikus, vaikų už save ir t. t.). Ką vaikai paveldi iš tėvų? Vaikų teisė gyventi su tėvais, teisė į globą.	12 / 13 / 14 / 23

Gimtųjų namų šiluma. Namas, kuriame gyvenu	Žmogaus teisė į būstą, jo privatumo teisė. Būsto keitimasis skirtingais istoriniais laikotarpiais. Būsto reikšmė žmogaus gyvenime.	16 / 20 / 27
Po vienu stogu	Žmonių teisių ir laisvių lygybė. Nediskriminavimas. Teisės, pareigos, atsakomybė gyvenant po vienu stogu.	3 / 5 / 9
Šeimos ratas	Dabartiniai vaikų santykiai šeimoje. Šeimos teisės ir pareigos, dabartinėje ir ankstesnėje šeimose. Teisė grįžti į šeimą. Įvaikinimas.	2 / 3 / 5 / 18 / 21
Maistas – energijos šaltinis	Maisto medžiagos ir žmogaus kūnas.	32 / 33 / 39
Energija – mūsų namams	Teisė į namų jaukumą, privatumą. Saulės energija. Šilumos energija.	20 / 27 / 29
Pagrindinės sąvokos: teisė, pramoga, poilsis, brendimas, globa, tiesių ir laisvių lygybė, pareiga, atsakomybė.		

* Lentelė ruošta pagal R. Bulotą (2003), N. Letukienę, L. Deveikį (1995), J. Strutinskaitę (2000).

4 lentelė

Biologija

TEMŲ PAVADINIMAI	TEMOS, GALINČIOS IŠRYŠKINTI ŽMOGAUS, VAIKO TEISIŲ PROBLEMATIKĄ
Iš šių temų sudaryta bendrojo lavinimo mokyklos <i>biologijos</i> programa	
Žmonių gyvenimo sąlygų gerinimo būdai, panaudojant gamtos mokslų pasiekimus. Tikslas – mokyti argumentuotai reikšti savo nuomonę šiais klausimais.	
Saugus buitinių prietaisų bei paprasčiausios gamtamokslinės technikos bei cheminių medžiagų praktinis pritaikymas.	
Žinių bei įgūdžių, įgytų matematikos, fizikos pamokose, pritaikymas biologijos tyrimų metu gautų rezultatų pirminiam apdorojimui.	
Aplinkos niokojimo ir teršimo pasekmės. Gairės, kaip pagerinti gyvenamosios aplinkos būklę konkrečiais veiksmais. Konkrečių reiškinių pavyzdžiai iš istorijos ir dabarties.	
Sveikos gyvensenos nuostatos, atsakomybė už savo ir kitų žmonių sveikatą.	
Žmogaus ir gamtos tarpusavio santykiai. Oro, vandens ir dirvos tarša, jos poveikis gamtai, taip ir žmogui. Kas už tai atsakingas?	
Darbo ir poilsio ryšys ir skirtumai (pagal veiklos pobūdį).	
Gamtos harmonija, visų žemės organizmų tarpusavio ryšiai ir priklausomybė. Kurį vietą užima žmogus?	
Šeimos vaidmuo visuomenėje. Situoktinių atsakomybė už šeimos palaikymą ir stiprinimą.	
Aplinkosauginių įstatymų, aplinkosauginės moralės ir moksleivių elgesio tarpusavio ryšys.	

* Lentelė ruošta pagal R. Bulotą (2003), N. Letukienę, L. Deveikį (1995), J. Strutinskaitę (2000).

Geografija

TEMŲ PAVADINIMAI Iš šių temų sudaryta bendrojo lavinimo mokyklos <i>geografijos</i> programa	TEMOS, GALINČIOS IŠRYŠKINTI ŽMOGAUS, VAIKO TEISIŲ PROBLEMATIKĄ
(6 klasė) 1. Bendroji fizinė geografi- ja ir Lietuvos geogra- fijos pradmenys 2. Lietuva pasaulyje	Žmonių rasės. Tautinės mažumos. Visi gimsta laisvi ir lygūs. Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis. Kalba, religija, tradicijos, papročiai. Gyventojų verslas.
<i>Pasaulio dalys</i> (7 klasė) 1. Afrika 2. Azija 3. Australija 4. Dvigubas Amerikos žemynas 5. Šiaurės Amerika	Gyventojai. Jų etniniai pranašumai ir skirtumai. Gyventojų skaičiaus kitimas dėl užkariavimų, ligų, vergų išvežimo. Tarpnacionaliniai vaidai ir jų padariniai. Žmogaus ir gamtos tarpusavio sąveika. Australijos aborigenai, imigrantai ir jų tarpusavio santykiai. Dialogas tarp žmonių. Žmonių teisės. Indėnų prisitaikymas gyventi Pietų Amerikoje. Sunkumai, su kuriais susiduria atvykėliai į Pietų Ameriką. Lietuviai Pietų Amerikoje, jų teisės ir pareigos. Gamtos saugos problemos. Darbo našumas plantacijose, smulkiuose ir natūriniuose ūkiuose. Senieji Amerikos gyventojai ir antropologinės ypatybės. JAV – imigrantų šalis. Lietuviai Šiaurės Amerikoje, jų teisės ir pareigos. Nacionalinių ypatybių išlaikymas miestų bendruomenėse. Globalizacija.
(8 klasė) Europa	Europos bendrųjų namų idėjos ir jų įgyvendinimo perspektyvos. Europoje vyraujanti kalbos ir religijos. Rasės. Europidai. Klimato įtaka ūkinei veiklai ir sveikatai. Žmogaus veiklos poveikis Europos dirvožemiams ir augalijai bei gyvūnijai. Gyvūnų apsauga. Senieji Europos gyventojai. Genčių ir tautų migracija. Kalbinės Europos tautų grupės. Gyventojų tankumas ir ilgaamžiškumas. Europos valstybių bendrieji praeities bruožai, papročiai, žymiausi žmonės.
(9 klasė) Lietuvos geografija	Pilietinės pareigos supratimas. Pagarba lietuvių tautos tradicijoms. Žmogaus įtaka ekologiškai Lietuvos padėčiai ir atečiai. Ekonominė ir socialinė mūsų krašto situacija. Raidos tendencijos ir sprendimo būdai. Lietuva tarp Europos valstybių. Lietuvos Respublikos saugomos teritorijos. Mūsų rajono saugoma teritorija. Kraštovarka. Lietuvos ekonominė gamtos būklė – kiekvieno rūpestis. Lietuvos gamtos tinkamumas žmonių sveikatos ir poilsio reikmėms tenkinti. Gyventojų genocidas, vykdytas nacių ir sovietų okupacijos metais. Natūrali ir migracinė gyventojų kaita. Gyventojų pasiskirstymo ir tankumo įtaka ekonomikai. Ryšiai su užsienyje gyvenančiais lietuviais. Lietuvos žmonių gyvenimo būdas: religija, baltiškoji kultūra. Gyvenimo lygis. Etninės sritys. Lietuvos ūkio nuosavybės ir jų santykio kitimas. Tranzitinė Lietuvos padėtis ir jos nauda. Gyventojų aptarnavimo šakos (buities, švietimo, kultūros ir kt.). Rekreacija ir poilsis. Ekonominiai ir kultūriniai ryšiai su užsieniu. Šių ryšių plėtotė. Eksportas ir importas. Lietuvos integracija į pasaulio ir Bendruosius Europos namus.
Pagrindinės sąvokos: rasė, tautinės mažumos, rasizmas, nepakantumas, vergovė, aborigenai, etninės ir religinės mažumos, tarpnacionaliniai vaidai, demokratija, religijos laisvė, žmogaus teisė į švarią aplinką, judėjimo laisvė, genocidas, socialinė apsauga, rekreacija, poilsis, ekonominė būklė.	

* Lentelė riušta pagal R. Bulotą (2003), N. Letukienę, L. Deveikį (1995), J. Strutinskaitę (2000).

Išvados

- Gamtamokslinio ugdymo ir vaiko teisių mokymo(si) integracijos sėkmė priklauso nuo mokytojo pasitikėjimo vaiku, jo laisva sąveika su aplinka, nes būtent GU dalykų pamokose vaikai gvildena temas, susijusias su pilietinės pareigos suvokimu, žmonių tarpkultūriniais, tarptautiniais santykiais, žmogaus ir gamtos tarpusavio ryšių sąsajomis, socialinės apsaugos nauda, jos būtinumu.
- Siekiant lygiavertiškų santykių tarp mokytojo ir vaiko, neužtenka žinoti / išmokti / susipažinti su žmogaus teises reglamentuojančiais dokumentais. Žmogaus teisės ir pareigos turi tapti visos mokyklos bendruomenės prioritetu.
- Ugdymo turinio integravimas / grupavimas / grupavimas pagal tam tikras sritis galėtų padėti palapiesniui atsisakyti nelanksčios dalykinės sistemos, pamatyti ugdymo turinio sąsajas ir visumą, skatintų mokytojus bendradarbiauti, ugdymo procese taikyti šiuolaikinius mokymosi metodus, kurti mokymą(si) skatinančią aplinką.

Literatūra

Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. (2003). [žiūrėta: 2007-11-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.pedagogika.lt/puslapis/standart/programos.pdf>>

Bigelienė D., Vingelienė S., Uginčienė E. (2003). *Kas lemia aštuntokų požiūrį į gamtos mokslus ir gerus mokymosi rezultatus?* Nacionaliniai mokinių pasiekimų tyrimai. Švietimo ir mokslo ministerijos Mokyklų tobulinimo programos B komponento „Švietimo kokybės vadybos sistemos sukūrimas“ 3 dalinis komponentas „Mokinių pažangos vertinimas“ [žiūrėta: 2007-11-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.vilnius.lt/svietimas/metodika/astuntokuposiurisgamtosmokslus.pdf>>

Bulotas R. (2003). *Žmogaus ir vaiko teisių mokymo(-si) pedagoginiai pagrindai vidurinėje mokykloje.* Jonava: Linotipas.

Dai P. (2005). Aktyvus žmogaus teisių mokymasis pagrindinėse ir aukštesniosiose klasėse. Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. [žiūrėta: 2008-01-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.etib.lt/?s=leidiniai&item=14&lang=lt>>

Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija. (1959). [žiūrėta: 2007-12-14]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20deklarac.htm>

Juodaitytė A. (2004). *Vaikystės pedagogo pasaulėžiūrinė kompetencija: „Laisvojo ugdymo aspektu.* Švietimo reforma ir mokytojų rengimas: aktualijos ir perspektyvos. [žiūrėta: 2007-01-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=8A8DC9CD-4D92-4A51-8045-73F48852F610>>

Kaningemas Dž. (2005). *Žmogaus teisės pagrindinėje mokykloje.* Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. [žiūrėta: 2008-01-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.etib.lt/?s=leidiniai&item=14&lang=lt>>

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos, I–X klasės. (1997). [žiūrėta: 2007-01-17]. Prieiga per internetą: <http://www.ipc.lt/21z/mokymas/intermok/projektai/kd/programa/programa_standartai.htm>

Letukienė N., Deveikis L. (1995) *Žmogaus teisių mokymas vidurinėje mokykloje.* Vilnius: Pradai

Marzanas R. J. (2005). *Naujoji ugdymo tikslų taksonomija.* Vilnius: Žara.

Poviliūnas A. (1998). *Švietimo reforma, žmogaus teisės ir paslėpta ugdymo programa.* Švietimo apie žmogaus teises Lietuvos vidurinėje mokykloje problemos ir jų sprendimo būdai. Konferencijos medžiaga. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, p. 27–30.

Poviliūnas A. (2000). *Švietimo ideologijos, žmogaus teisių mokymas ir paslėpta ugdymo programa.* Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Pilietinių iniciatyvų centras, p. 34–42.

Prokopčik M. (2000). *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir jos įtaka vaiko teisės reglamentuojančiai Lietuvos įstatymų sistemai.* Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Pilietinių iniciatyvų centras, p. 14–25.

Prokopčik M. (2002). *Vaikų teisės. Nuostatų įgyvendinimas.* Vilnius: Vaikų teisių informacijos centras.

- Sakalauskas G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras.
- Strutinskaitė J. (2000). *Vaiko teisių konvencijos nagrinėjimo pradinėse mokyklose metodika*. Vilnius: LR Švietimo ir mokslo ministerija ir Vaiko teisių centras.
- Vaiko teisių programavimas: kaip programavime pritaikyti teisėmis pagrįstus požūrius: vadovas tarptautinio aljanso „Save the Children“ nariams*. (2002). Vilnius: Organizacija „Gelbėkit vaikus“.
- Vaiko teisių konvencija*. (2000). Vilnius: Lietuvos Nacionalinis UNICEF Komitetas
- Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*. (2002). [žiūrėta: 2007-10-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?~1395069452>
- Vengalė L., Grigolovičienė, D. (2007). *Lygios galimybės visiems*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras.
- Vilkonienė M. (2006). Gamtamokslinio ir kalbinio ugdymo integravimas panaudojant gamtamokslinės informacijos šaltinius. *Gamtamokslinis ugdymas*. Nr. 1(15). Šiauliai: Lucilijus, p. 43–49.

Summary

INTEGRATION OF CHILD'S RIGHTS TEACHING AND NATURAL SCIENCE EDUCATION IN THE CONTEXT OF "THE FREE" EDUCATION

Ramune Burskaitiene

Just recently children became the subjects of law and gained some rights. Such volatile attitude towards a child, as a human who has the birthrights and is the citizen of the state, is proclaimed in a lot of different documents (Prokopčik, 2000). As it is stated in the document of *“Programming child's rights“* (2002), everyone has to contribute to the education process, so has a child. „The free“ education releases the child from the adults' dependence and makes opening for the changes of adults' creed, habits and priorities while changing the trend of general education: education *“going from a schoolmaster“* into education *“going from a child“*. The integration of the different things into the integral teaching/ learning process is a difficult task raised to the teacher. Besides, this process is much more complicated than the traditional way of teaching. This research aimed at revealing the integration possibilities on the basis of the analysis of child's rights teaching and Natural Science education contents in the aspect of *“the free“* education. *The methodology of the research*: the analysis of the documents which regulate LR education and protection of children's rights, the analysis of scientific sources of information, the comparative analysis, systematic and content analysis.

After summarizing the results of the research, it can be stated that success of Natural Science education and child's rights teaching/ learning integration depends upon teacher's trust in child, his free interaction with surroundings because exactly in these lessons children ventilate the themes related with the understanding of civil duty, people's intercultural and international relations, the use and urgency of the social security. With the view of the equal relationship between the teacher and the child, it is not enough to know/ to learn/ to get to know with the documents which regulate the human rights. Human rights and duties have to become the priority of the whole school community.

Key words: *Child's Rights Teaching (CRT), Natural Science Education (NE), The “free“ Education, The Hidden Education Programme.*